

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำขนาดเล็กอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายและภาคีทุกภาคส่วน

๑. การบริหารจัดการน้ำของไทยมีแนวทางการกำกับและสั่งการจากบนสู่ล่าง ที่ผ่านมามีการจัดการน้ำเน้นที่ “การจัดหาน้ำ” ด้วยการลงทุนทางด้านโครงสร้างที่เป็นโครงการขนาดใหญ่โดยใช้ความรู้ด้านวิศวกรรมเป็นด้านหลัก ส่วนหน้าที่ในการ “จัดสรรน้ำ” ที่เป็นธรรมและเท่าเทียมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมตัดสินใจของภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมยังไม่เกิดสัมฤทธิ์ผล นอกจากนี้การบริหารจัดการน้ำของภาครัฐที่ผ่านมานั้นประกอบ ด้วยหน่วยงานรับผิดชอบหลายหน่วยงาน แต่เนื่องจากหน่วยงานเหล่านี้มีภารกิจและอำนาจหน้าที่ทับซ้อนกันส่งผลให้ การจัดการน้ำ ขาดเอกภาพ และการบูรณาการร่วมกัน ทำให้การสนับสนุนกลุ่มผู้ใช้ให้มีสำนึกและบทบาทใน การบริหาร จัดการน้ำจึงยังคงมีอยู่น้อย ไม่เต็มประสิทธิภาพ รวมทั้งการบังคับใช้กฎระเบียบไม่สอดคล้องกับ สถานการณ์และปัญหาของการใช้น้ำที่เกิดขึ้นจริงในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำ โครงสร้างการบริหารจัดการน้ำภาครัฐ ตามภาคผนวกท้ายเอกสารหลัก (สมัชชาสุขภาพ ๔ / หลัก ๕ / ผผนวก ๑)

นิยาม

๒. นิยาม “ลุ่มน้ำ” หมายถึง พื้นที่หน่วยหนึ่งซึ่งครอบคลุมลุ่มน้ำธรรมชาติเพื่อทำหน้าที่รวบรวมน้ำให้ไหลลงสู่แม่น้ำหนึ่ง พื้นที่ลุ่มน้ำแต่ละแห่งจะมีขนาดไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ และวัตถุประสงค์ในการ จัดแบ่งพื้นที่เพื่อการบริหารจัดการ

๓. นิยาม “ลุ่มน้ำขนาดเล็ก” หมายถึง ลุ่มน้ำที่มีองค์ประกอบการจัดการ ดังนี้

(๑) มีขนาด-หน่วยพื้นที่เหมาะสม ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ที่สามารถ จัดการตนเองได้ด้วยกระบวนการทำงานแบบเครือข่าย มีขนาดเป็นหน่วยพื้นที่ขนาดเล็กที่ลำดับอยู่ภายใต้ลุ่มน้ำหลัก (๒๕ ลุ่มน้ำ) ที่ได้รับการจำแนกไว้ โดยอาจมีขนาดพื้นที่อยู่ระหว่าง ๑๐-๕๐ ตารางกิโลเมตร เช่น ลุ่มน้ำกุดชาคิม ที่เป็นหน่วยย่อยของลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ๑๐ ตร.กม. ลุ่มน้ำคลองรัตนภูมิ เป็นหน่วยย่อยของลุ่มน้ำภูมิ ๑๐๖.๘๘ ตารางกิโลเมตรลุ่มน้ำแม่กอม-แม่ปาน เป็นหน่วยย่อยของลุ่มน้ำแม่วัง

(๒) มีการจัดการน้ำด้วยความรู้ท้องถิ่น-ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น การเลี้ยงฝิขุนน้ำ การสืบชะตาแม่น้ำ การทำฝายชะลอน้ำ (ฝายในหลวงหรือฝายแม่) การพัฒนาดูแลพื้นที่ชุ่มน้ำ/ซับน้ำ แก้มลิง เพื่อกักเก็บรักษาน้ำ ดันทุน เป็นต้น

(๓) การมีส่วนร่วมของชุมชน-เครือข่าย ในการจัดการทรัพยากรน้ำ รวมถึงการใช้ประโยชน์จากน้ำ เช่น ภาคเกษตรกรรม การใช้น้ำในครัวเรือน และน้ำเพื่อรักษาสมดุลนิเวศให้เป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารของ ชุมชนด้วย โดยคำนึงถึงคุณค่าของน้ำ การใช้น้ำอย่างพอเพียง และให้ความเคารพต่อธรรมชาติ(ดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ)และระบบนิเวศ ให้มีความสมดุล โดยชุมชนเอง

สถานการณ์การจัดการน้ำของประเทศไทย

(๑) ด้านอุทกภัย และภัยแล้งซ้ำซาก

๔. ประเทศไทยมีความเสี่ยงด้านภัยพิบัติของทรัพยากรน้ำในระดับความรุนแรงสูง กล่าวคือ ภัยพิบัติด้านอุทกภัยและสภาวะแล้ง เนื่องจากการจัดการน้ำที่ไม่เหมาะสมและขาดความยืดหยุ่น ในรอบ ๑๐ ปีที่ผ่านมา มีพื้นที่ภัยพิบัติด้านอุทกภัยสูงถึง ๘๗๙,๓๑๐ ไร่ ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตภาคกลาง และภาคอีสาน^๒ นอกจากนี้ยังมีภาวะน้ำท่วมที่เกิดจากการฝนน้ำเข้าในพื้นที่ลุ่ม และพื้นที่ทุ่งรับน้ำเพื่อบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในเขตเมืองชั้นในของกรุงเทพฯ ซึ่งพื้นที่รับน้ำส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่การเกษตร เช่น จังหวัดชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี และปทุมธานี และพื้นที่บริเวณภาคเหนือตอนล่าง เขตแม่น้ำยม และน่าน ส่งผลให้น้ำท่วมเอ่อล้นชายตลิ่งแม่น้ำล้นเข้าท่วมบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ น้ำมีระดับน้ำสูงท่วมขังในพื้นที่ ที่กล่าวข้างต้น ส่วนสภาวะแล้งซ้ำซาก อุบัติในพื้นที่ ๕๙,๙๒๖,๔๑๑ ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาอยู่ในภาคเหนือ และภาคกลางตามลำดับ^๓ ซึ่งมีสาเหตุจากการวางแผนการจัดการน้ำที่ไม่เหมาะสม

ปี	จำนวนครั้ง	พื้นที่ประสบภัย				ความเสียหาย				
		จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	เสียชีวิต (คน)	เดือดร้อน (ครัวเรือน)	จำนวนคน	พท.การเกษตร (ไร่)	มูลค่าความเสียหาย (บาท)
๒๕๔๙	๖	๕๘	๕๒๐	๓,๔๓๒	๒๒,๗๗๑	๔๔๖	๖,๐๕๐,๖๗๔	๑,๖๗๓,๘๒๒	๖,๕๖๐,๕๔๑	๙,๖๒๗,๔๑๘,๖๒๐
๒๕๕๑	๖	๖๕	๗๑๙	๔,๘๑๓	๓๘,๔๔๘	๑๑๓	๗,๙๒๑,๑๒๗	๒,๐๓๑,๙๔๓	๖,๖๙๐,๖๕๕	๗,๖๐๑,๗๙๖,๓๐๒
๒๕๕๓*	ยังไม่ระบุ	๔๑	๕๘๕	๓,๙๗๒	๓๒,๔๒๓	๒๕๕	๒,๐๓๕,๔๑๗	๗,๑๔๒,๒๔๙	๗,๖๘๔,๓๖๘	ยังไม่มีการประเมิน
*ระหว่างวันที่ ๑๐ ต.ค.-๒๙ พ.ย.										

(๒) ด้านคุณภาพน้ำเพื่อการบริโภค

๕. ปัญหาด้านคุณภาพน้ำในประเทศไทยเกิดจากการรุกรานน้ำลำคลอง น้ำเสีย ขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลจากอาคารบ้านเรือนถูกปล่อยลงสู่แม่น้ำลำคลอง การขยายตัวด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอย่างเข้มข้นที่ขาดการควบคุม มีการนำปุ๋ยและสารเคมีมาใช้เป็นจำนวนมากและขาดประสิทธิภาพในการกำจัดสารเคมี การนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างไม่เหมาะสมในการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้โรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากขาดระบบการกำจัดของเสียที่ได้คุณภาพและมาตรฐานก่อนจะปล่อยสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ดังตัวอย่างเช่น แม่น้ำท่าจีน ที่มีความยาวประมาณ ๓๒๐ กิโลเมตร พบว่า มีอุตสาหกรรมหนาแน่น และปริมาณของเสียจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งชุมชนริมน้ำ ร้อยละ ๓๐ อุตสาหกรรมร้อยละ ๓๓ และภาคเกษตรกรรม (ฟาร์มสุกร บ่อเพาะเลี้ยง) ร้อยละ ๔๗ ซึ่งน้ำเสียที่ขาดการบำบัด คู่นี้ ไหลลงสู่แหล่งน้ำลงไปสู่ปากแม่น้ำ บริเวณ อ.เมือง สมุทรสาคร ลำคลองสาขาหลายคลองกลายเป็นแหล่งรองรับน้ำทิ้ง ส่วน แม่น้ำบางปะกง (แม่น้ำปราจีนบุรี และแม่น้ำนครนายก) ยาวประมาณ ๑๒๒ กิโลเมตร มีการใช้ประโยชน์ด้านการอุปโภค บริโภค การเกษตร และการอุตสาหกรรม แม่น้ำบางปะกงมีปัญหาด้านการรุกรานของน้ำเค็ม บางครั้งเกิดขึ้นตลอดลำน้ำ หรือรุกรานเข้าไปในแม่น้ำปราจีนบุรี ของเสียในแม่น้ำบางปะกงส่วนใหญ่เกิดจากของเสียประเภทอินทรีย์สารจากชุมชน อุตสาหกรรม ฟาร์มสุกร การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

(๓) ด้านการจัดสรรน้ำ : แนวคิดและสภาพปัญหาในการปฏิบัติ

แนวทางการจัดสรรน้ำของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

๖. จากข้อมูลการรับฟังความคิดเห็นภาคส่วนต่าง ๆ ในช่วงปี ๒๕๕๒ คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ เสนอให้ทบทวนนโยบายการจัดการจัดสรรน้ำ โดยกำหนดสัดส่วนภาพรวมการจัดสรรน้ำ ดังนี้ ภาคเกษตรร้อยละ ๗๐ อุตสาหกรรมร้อยละ ๘ ภาคอุตสาหกรรม ร้อยละ ๖ และ น้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศ-การขนส่งทางน้ำ ร้อยละ ๑๖ โดยให้ คณะกรรมการลุ่มน้ำพิจารณาสัดส่วนการจัดสรร แล้วเสนอต่อคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ รวมทั้ง กำหนดมาตรการสนับสนุน เพื่อให้เกิดประสิทธิผล เช่น การกำหนดโซนนิ่ง, ป้องกันการขยายตัวของเกษตรเชิงเดี่ยว, การเร่งรัด Eco City เป็นต้น

๗. จากแนวทางข้างต้น ทำให้ประเด็นการจัดสรรน้ำในภาคปฏิบัติในปัจจุบันยังขาดความชัดเจน ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ดังตัวอย่างเช่น ลุ่มน้ำป่าสักตอนล่าง โครงการโรงไฟฟ้าหนองแขงมีความต้องการใช้น้ำ ๕๓,๒๐๐ ลูกบาศก์เมตร/วัน ในการผลิตไฟฟ้า หากเปรียบเทียบกับสมดุลการใช้น้ำในลุ่มน้ำป่าสัก ที่มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อจัดสรรน้ำให้กับพื้นที่เกษตรกรรม ประมาณปีละ ๔,๓๓๔.๘๗ ล้าน ลูกบาศก์เมตร/ปี ซึ่งยังคงขาดแคลนน้ำใช้ในลุ่มน้ำถึง ปีละ ๗๐๑.๙๗ ล้าน ลูกบาศก์เมตร/ปี กรณีขัดแย้งนี้นำไปสู่การดำเนินการของตัวแทนท้องถิ่นที่ นำเรื่องขึ้นฟ้องร้องต่อศาลปกครอง ลุ่มน้ำปราจีนบุรี-บางประกง โรงงานผลิตน้ำประปาบริษัท น้ำใส ๓๐๔ จำกัด ใช้น้ำดิบจากแม่น้ำปราจีนบุรี ซึ่งส่งหนังสือขออนุญาตจากคณะกรรมการลุ่มน้ำปราจีนบุรี เพื่อสูบน้ำระหว่างเดือน มิถุนายน-กันยายน เป็นระยะเวลา ๔ เดือน ในช่วงดังกล่าวมีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย ๔,๗๗๐.๒ ล้าน ลูกบาศก์เมตรไหลลงสู่แม่น้ำปราจีนบุรี ซึ่งบริษัทจะสามารถสูบน้ำได้ ๗.๒ ล้าน ลูกบาศก์เมตร กระบวนการอนุญาตยังไม่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการฯ ส่วน ลุ่มน้ำแม่กลอง ปี ๒๕๓๕ การประปานครหลวง (กปน.) มีแผนจัดหาและผลิตน้ำ ๘ ล้าน ลูกบาศก์เมตร /วัน จนถึงปี ๒๕๖๐ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนกรุงเทพฯ นนทบุรีและสมุทรปราการ (ประมาณ ๑๕.๕ ล้านคน) โดยใช้น้ำจากแหล่งน้ำดิบจากแม่น้ำเจ้าพระยา ๕ ล้าน ลูกบาศก์เมตร และ แม่น้ำแม่กลองอีก ๓ ล้าน ลูกบาศก์เมตร รวมเป็น ๘ ล้าน ลูกบาศก์เมตร /วัน^๔ ทั้ง ๓ กรณีแสดงให้เห็นถึงปัญหา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความสับสน ไม่ชัดเจนของแนวทางการจัดสรรน้ำ ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการบริหาร จัดการน้ำในยุคปัจจุบัน

ปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

(๑) ปัญหาด้านนโยบายและแผนการจัดการทรัพยากรน้ำ ยังไม่มีความเป็นเอกภาพ ยังไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่มีผลในเชิงรูปธรรม มีเพียงการกำหนดวิสัยทัศน์ นโยบายน้ำแห่งชาติ การจัดทำยุทธศาสตร์ แผนการบริหารจัดการในระดับประเทศและระดับลุ่มน้ำ มีผลบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ^๕

(๒) ปัญหาด้านโครงสร้างองค์กรบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ องค์กรที่ทำหน้าที่บริหาร จัดการน้ำมีความเหลื่อมซ้อนและซ้ำซ้อนกัน การทำงานยังขาดความร่วมมือที่เป็นเอกภาพ ไม่มีประสิทธิภาพ งานส่วนราชการต่าง ๆ รับผิดชอบแก้ไขปัญหาระบบน้ำที่มีอยู่หลากหลาย การบริหารจัดการของหลายกระทรวง บางกระทรวงมีหน้าที่แบบไม่ใช่งานหลัก บางหน่วยงานกำหนดภาระการทำงานไว้หลายประเภท หลายวัตถุประสงค์^๖

(๓) ปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ

๘. ร่าง พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำเป็นเอกสารที่แสดงถึงนโยบายที่ชัดเจนที่สุดของรัฐ เป็นร่างกฎหมายที่จัดทำโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) ได้รับความเห็นชอบในหลักการจากคณะรัฐมนตรี

และได้ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกาในปี ๒๕๕๐ แต่ยังไม่ได้ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภา
อย่างไรก็ดี กรมทรัพยากรน้ำกำลังประมวล และปรับปรุงแก้ไขร่างกฎหมายน้ำเพื่อนำเสนอ คณะรัฐมนตรีต่อไป

๙. ร่างกฎหมายทรัพยากรน้ำ เน้นในเรื่องของการสร้างองค์กร ได้แก่ คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ
(กนช.) ซึ่งปัจจุบันมีเพียงระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีฯ รองรับ

๑๐. (ตัวอย่าง) หมวดที่สำคัญคือ หมวด ๒ ว่าด้วยสิทธิในน้ำ

มาตรา ๘ ในร่าง พระราชบัญญัติ นี้กำหนดให้น้ำเป็นของส่วนรวม บุคคลมีสิทธินำน้ำมาใช้ได้ตามที่จำเป็น
และสมควร แต่ไม่ระบุว่าสมควรหมายความว่าอย่างไร แต่ในมาตรา ๔๕ ซึ่งว่าด้วยเรื่องการจัดสรรน้ำ ได้ระบุไว้
ว่าการใช้น้ำในแหล่งน้ำสาธารณะแบ่งเป็น ๓ ประเภทด้วยกัน คือ

๑) การใช้น้ำประเภทที่หนึ่ง ได้แก่ การใช้น้ำในแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อการดำรงชีพ การอุปโภค
บริโภคในครัวเรือน การเกษตรหรือการเลี้ยงสัตว์เพื่อยังชีพ การอุตสาหกรรมในครัวเรือนและการใช้น้ำในปริมาณ
เล็กน้อยตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒) การใช้น้ำประเภทที่สอง ได้แก่ การใช้น้ำในแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อการเกษตรหรือการเลี้ยงสัตว์
เพื่อการพาณิชย์ การอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว การผลิตพลังงานไฟฟ้า การประปา และกิจการอื่นตามที่กำหนด
ในกฎกระทรวง

๓) การใช้น้ำประเภทที่สาม ได้แก่ การใช้น้ำในแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อกิจการขนาดใหญ่ที่ใช้น้ำ
ปริมาณมากหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อข้ามลุ่มน้ำหรือครอบคลุมพื้นที่อย่างกว้างขวางตามที่กำหนดในกฎกระทรวง
(ข้อมูล: คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูปเฉพาะประเด็น)

(๔) หน่วยงานรัฐขาดข้อมูลในการจัดการระดับนิเวศลุ่มน้ำขนาดเล็ก (ชนิด/ประเภทของข้อมูล)

๑) ข้อมูลที่มีอยู่กระจายจัดกระจายในหลายหน่วยงาน และหลายครั้งมีการขัดแย้งของข้อมูล

๒) ข้อมูลมีความหลากหลาย ยังไม่มีการจัดกลุ่มข้อมูลอย่างเป็นระบบและอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน

ทำให้ยากต่อการนำไปใช้

๓) การขาดความเชื่อมโยง เชื่อมต่อ ของข้อมูลที่สมบูรณ์และทันสมัย

๔) การขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ

๕) การขาดศูนย์ระบบข้อมูลและองค์ความรู้ด้านทรัพยากรน้ำของประเทศ

๖) ปัญหาการบูรณาการ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งภาคราชการและ
เอกชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนผู้เกี่ยวข้อง^๗

ข้อมูลสำคัญที่หน่วยงานมี-ใช้	ข้อมูลที่ชุมชน-เครือข่ายมี-ใช้
๑. ข้อมูลด้านอุทกวิทยา	๑. ข้อมูลเกี่ยวกับนิเวศวิทยาท้องถิ่น
๒. ข้อมูลเพื่อการพยากรณ์สภาพอากาศ	๒. ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการการใช้น้ำ
๓. ฯลฯ	๓. ฯลฯ

(๕) ขาดกติกา กฎระเบียบ ข้อตกลงร่วมในการทำงาน

๑๑. จากผลการศึกษา ร่างพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ เห็นได้ว่า มุ่งสร้างกติกากิจการน้ำในกรณีที่เกิดวิกฤต แต่การกำหนดสิทธิการใช้น้ำโดยไม่ระบุว่ามีสิทธิก่อนหลังทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ดังเช่นที่เกิดขึ้นที่จังหวัดระยองได้ ร่าง พระราชบัญญัติ นี้ยังละเลยการให้ความสำคัญกับน้ำในระบบนิเวศ กล่าวคือ ไม่มีหลักประกันให้แก่การใช้น้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศ เช่น การผลักดันน้ำเค็ม การจัดการน้ำเพื่อชีวิตพืชและสัตว์ และการบำรุงรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำ ตลอดจนชีวิตพืชพันธุ์สัตว์ป่า

แนวปฏิบัติการจัดการน้ำในพื้นที่นิเวศลุ่มน้ำขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพ (ที่ยังขาดการยอมรับทั้งในระดับกลไกจัดการและระดับนโยบาย-กฎหมาย)

๑๒. แนวทางการบริหารจัดการน้ำของกลไก เครือข่ายภาคประชาชนนั้น มีรากฐานจากประสบการณ์ของการบริหารจัดการน้ำแบบจารีตในอดีต ที่อาศัยโครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน มาเป็นหลักในการบริหารจัดการ โดยเน้นการบริหารจัดการพื้นที่นิเวศลุ่มน้ำขนาดเล็กแบบบูรณาการนั้นเป็นผลของกระบวนการต่อรองของกลไกจัดการของท้องถิ่น ที่มีฐานของกลุ่มและองค์กรอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งให้ความสำคัญกับการจัดสรรและสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำของกลุ่มผู้ใช้ผ่านกระบวนการต่อรองที่อาศัยความสัมพันธ์ทางสังคมอันนำไปสู่การยอมรับสิทธิของกลุ่มผู้ใช้เหล่านั้นในลักษณะรวมหมู่มากกว่าที่จะเน้นในลักษณะของปัจเจกบุคคล

ตัวอย่างการจัดทำธรรมนูญสุขภาพ ประเด็นลุ่มน้ำ มีดังนี้

(๑) ภาคเหนือ -ธรรมนูญลุ่มน้ำวัง จังหวัดลำปาง (ภูมิปัญญา/นวัตกรรม)

๑๓. ลุ่มน้ำวัง มีพื้นที่ประมาณ ๑๐,๗๙๑ ตารางกิโลเมตร เป็นลุ่มน้ำขนาดเล็กและสั้นที่สุดของแม่น้ำเจ้าพระยา มีความยาวตามลำน้ำประมาณ ๔๖๐ กิโลเมตร เกิดจากเทือกเขาผีปันน้ำ บริเวณดอยหลวง บ้านป่าหุง อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงราย

๑๔. การจัดทำธรรมนูญลุ่มน้ำวัง ฉบับที่ ๑ พ.ศ.๒๕๕๔ เกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนในจังหวัดลำปาง ทั้ง ภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาครัฐ ภาคการเมือง ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และโรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำวัง เขตพื้นที่จังหวัดลำปาง และสมาชิกลุ่มน้ำล้านนา เพื่อเป็นเครื่องมือในการวางกรอบระเบียบ กติกาของชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคีที่เกี่ยวข้อง สำหรับใช้เป็นมาตรการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำวัง จังหวัดลำปาง ต้นน้ำ อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงราย กลางน้ำ จังหวัดลำปาง และปลายน้ำ จังหวัดตาก ซึ่งมีธรรมนูญ ๗ หมวด หมวดที่ ๑ ปรัชญาแนวคิดของธรรมนูญลุ่มน้ำวัง หมวดที่ ๒ ฐานการอนุรักษ์ พื้นฟู และสร้างความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าต้นน้ำ หมวดที่ ๓ การศึกษาและพัฒนาคนในลุ่มน้ำ หมวดที่ ๔ สิทธิชุมชนและการอยู่ร่วมกันของคนในลุ่มน้ำ หมวดที่ ๕ ลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำ หมวดที่ ๖ การบริหารจัดการธรรมนูญบนฐานการมีส่วนร่วม และ หมวดที่ ๗ สำนักธรรมนูญลุ่มน้ำวัง

(๒) ภาคอีสาน-ลุ่มน้ำมูล

๑๕. ลุ่มน้ำมูล มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ ๖๙,๗๐๑ ตารางกิโลเมตร ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะบ้านที่อยู่บนโคก มีลูกคลื่น มีที่สูงสลับที่ลุ่ม นาเป็นแปลงเล็ก ๆ มีคันทากันเป็นระยะ สภาพพื้นที่มีปริมาณน้ำที่เพียงพอแต่ไม่มีองค์ความรู้การจัดการน้ำที่เหมาะสม ชาวบ้านจึงรวมตัวกันร่วมแก้ไขปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

วิธีการจัดการน้ำ มีการกักน้ำบนพื้นที่ลุ่มในนาของทุกแปลง และใช้วิธีสูบน้ำเข้าแปลงนา แทนจะทุกหลังคาเรือน ปัญหาคือต้นทุนสูงขึ้น แก้ไข ด้วยการวางระบบใหม่ ขยายพื้นที่เป็นที่สูง ตั้งฝายขึ้นมาให้มีพื้นที่รับน้ำมากขึ้นในด้านบนของที่นา และเจาะท่อปล่อยน้ำเข้าแปลงนา อันนี้จะช่วยลดต้นทุนการสูบน้ำเข้าแปลงนา เรียกว่า “แก้มลิงรั่ว” มีการเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายจากเดิมที่ต้องสูบน้ำจากข้างล่างขึ้นมา กับ แบบนี้ที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย แล้วก็ต้นทุนที่ใช้วางท่อนี้มีมูลค่าที่เปรียบเทียบแล้วถูกว่าการสูบน้ำ และมีการจัดระบบการปลูกพืชใหม่ พืชที่ต้องการน้ำน้อย พืชที่ต้องการน้ำมาก เพื่อให้เหมาะสมกับปริมาณน้ำที่มีอยู่และเหมาะสมกับลักษณะของพื้นที่การเกษตร

(๓) ภาคใต้-ธรรมาณูญลุ่มน้ำภูมิ จ.สงขลา

๑๖. ลุ่มน้ำภูมิ จ.สงขลา มีพื้นที่ ๔๒๐ ตารางกิโลเมตร ได้มีการจัดทำธรรมาณูญลุ่มน้ำภูมิ ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๓ เกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนในจังหวัดสงขลา ทั้ง ภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาครัฐ ภาคการเมือง ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และโรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิ เพื่อเป็นเครื่องมือในการวางกรอบระเบียบ กติกาของชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคีที่เกี่ยวข้อง สำหรับใช้เป็นมาตรการในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่ม ซึ่งมีธรรมาณูญ ๗ หมวด หมวดที่ ๑ ปรัชญาแนวคิดของธรรมาณูญลุ่มน้ำภูมิ หมวดที่ ๒ ฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมวดที่ ๓ การศึกษาและพัฒนาคนในลุ่มน้ำ หมวดที่ ๔ สิทธิชุมชนและการอยู่ร่วมกันของคนในลุ่มน้ำ หมวดที่ ๕ ลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำ และหมวดที่ ๖ การบริหารจัดการธรรมาณูญบนฐานการมีส่วนร่วม

ประเด็นพิจารณาของสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

ขอให้สมัชชาสุขภาพแห่งชาติพิจารณาเอกสาร สมัชชาสุขภาพ ๔ / ร่างมติ ๕

เอกสารอ้างอิง

๑. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารจัดการน้ำแห่งชาติในปี พ.ศ. ๒๕๕๖
๒. สถาบันวิจัยพัฒนาเพื่อป้องกันการเป็นทะเลทรายและการเตือนภัย กรมพัฒนาที่ดิน, ๒๕๕๙
๓. สำนักบริหารและพัฒนาการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน, ๒๕๕๙
๔. นิตยสารผู้จัดการ, ๒๕๓๕
๕. กรมทรัพยากรน้ำ
๖. กรมทรัพยากรน้ำ
๗. กรมทรัพยากรน้ำ
๘. คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูปเฉพาะประเด็น